

Γιώργος Καραχάλιος

Ἡ ποίηση τοῦ Γιώργου Καραχάλιου εἶναι ὁπωσδήποτε κάτω ἀλλιώτικο, ἰδιόρρυθμο καί, νομίζω, ἓνα ἀξεκαθάριστο σύνολο ἀπὸ χαρακτηριστικά σχετικά εὐδιάκριτα πάνω στοῦ κέντρου, πρὸς τὸ ὁποῖο τείνουν. Ποιὲ εἶναι αὐτὸ τὸ κέντρο δὲν πρέπει ἴσως νὰ τὸ ἀποφασίσουμε, νὰ τὸ ποῦμε, πρὶν αὐτὴ ἡ ποίηση πάρει μιὰ πιὸ ξεκάθαρη μορφή.

Τὰ ἴδια βασικά χαρακτηριστικά ἔχει ὁ Καραχάλιος ἀπ' τὴν ἀρχὴ τῆς δημοσιευμένης ποιήσεώς του ὥς τὸ τέλος (πρόκειται πάντως γιὰ ποίηση παρουσιασμένη στὸ διάστημα ἑνὸς χρόνου). Στὴν πρώτη ἐπαφὴ ἐντυπωσιάζει ἡ ἔλλειψη κάθε λιτότητας, ἡ προκλητικὴ, ἀντίθετα, βασικὰ λειτουργοῦσα περίπλοκη μέχρι πεζολογίας σύνταξη, στὴν ὁποία ἡ ἀφηγηματικότητα εἶναι στοιχεῖο αὐτονόητο:

Δάκτυλα μακρὰ, τὴ σκέψη ἔτοιμα ν' ἀγγίσουν
καὶ ν' ἀπαλουργήσουν θεοὺς καὶ οἰκουμένη.
Παμπάλαιοι κόσμοι, ἀγγελικοί, τριγύρω καθι-
σμένοι,

ποὺ γίναν ὁμορφοὶ ξανὰ μὲ τὴ δική σου ἐλ-
πίδα
ζητώντας ἀπὸ τὰ ἐρείπια νὰ πάρουν τὴ ζωὴ
τους

(Σύγχρονοι Πατρινοὶ Ποιητές, Solitudines)

Σὲ τέτοια γραφὴ εἶναι φυσικὸ νὰ μὴ βαραινῶν πολλὰ οἱ λέξεις, ἀνὰ παρασύρονται σὲ φράσεις ὁδηγοῦμενες ἀπὸ μιὰ προσωπικὴ μουσικότητα, αὐτὴν ποὺ συχνὰ γίνεται ἀφηγηματικό-τητα:

Ἀγωνιζόμαστε νὰ προκαλέσουμε τὸν οἶκτο
προφέροντας λέξεις ποὺ χάσανε τὴ σημασία
τους
καὶ τὸ αἶσθημα τῆς ἀποτυχημένης τραγικότη-
τος

προκαλεῖ στοὺς αὐστηροὺς κριτὲς μας
αὐθόρμητο ξέσπασμα γέλιου.

(Μάρτης, Δέν)

Στὸ ἐπόμενο βιβλίο ἡ σύνταξη γίνεται ἀκόμη πιὸ περίπλοκη, ὥστε τελικὰ εἶναι δύσκολο νὰ παρακολουθῇ κανεὶς τὴ γλώσσα:

Μὲ τὸ αἷμα τῆς βροχῆς γράφω
τὶς μαγικὲς λέξεις γιὰ τὴν ἐλπίδα
ποὺ καρτερεῖ μὲ πικρὴ ἀνησυχία
τὸ τραγοῦδι τῶν πουλιῶν τῆς φωτιάς
νὰ ῥθεῖ μὲ τοὺς λυγμοὺς τοῦ μυστικοῦ πόνου
καὶ νὰ θλαστήσῃ ἀπὸ τοὺς πύρινους ἀνθούς
ἡ ἀσημένια ρίζα τῶν κοιμισμένων βουνῶν σου.

Καὶ μένει ἔτσι σταθερὴ καὶ στὰ τελευταῖα
τοῦ ποιήματα:

Κι ὥστόσο ἀναποφάσιστοι θὰ κοιτάζουμε τὴν
ταραχή
νὰ χαράζει μὲ τὰ νύχια τὸ σύμβολο τοῦ φόβου
πάνω στὰ γυάλινα παράθυρα τῆς τρέλλας
ποὺ μᾶς συντροφεύει πιστὰ ὅταν πλανιώνμα-
στε χαμένοι
στὰ νεκροφυλάκια τοῦ ὕγρου φθινοπρωτοῦ ἀ-
νέμου.

(Υδρία, 4)

Εἶναι φανερὸ πὺς τέτοιο γράψιμο εἶναι ἀποτέλεσμα ἐντονῆς μουσικῆς διάθεσης (ποὺ κάποτε δείχνει ἐφηβικοὺς ποιητικοὺς τόνους), ὥρασιόπαιθας καὶ παιδείας ποὺ ἀπλώνει τὶς ρίζες τῆς σὲ πολλὰς κατευθύνσεις — καί, φυσικά, ὁδηγεῖ σὲ μεγάλες φιλοδοξίες. Γι' αὐτὸ, νομίζω, ὁ Καραχάλιος κάνει πειραματισμοὺς ποὺ δὲν λογαριάζουν ἀρχικὰ δεδομένα τῆς ποιητικῆς γλώσσας.

Ἡ μουσικότητα, ὅταν δὲ γίνεται τελικὰ ἀφήγηση — καὶ μένει συνδυασμένη μὲ κάποια φυσικὴ στίς λέξεις μουσικὴ — μᾶς δίνει ἓνα ἀπὸ τὰ βασικὰ συστατικά στοιχεῖα τῆς ποιήσεώς τοῦ Καραχάλιου:

Ὁ ἥλιος καὶ στὰ χέρια μου
τρέχει τὸ χρυσάφι τῶν μαλλιών σου
μὲ τὸ θαλάσσιο βλέφαρο,
γαλᾶξιο λουλούδι τὴν καρδιά μου νὰ στολίζει.
Μάνα μου, γῆ μου
Σ' ἀγαπᾶ, σ' ἀγαπᾶ.
Ἀπόστασα, στὴ χλόη νὰ ξαπλώσω
νὰ κοιμηθῶ θαθεῖά, νὰ κοιμηθῶ.

(Σύγχρονοι Πατρινοὶ Ποιητές, Τὸ ταξίδι)

Εἶναι φανερὸ πὺς τὰ σύνολα στίχων δὲ δέχονται φυσιολογικὰ μεταξὺ τους, γι' αὐτὸ μὲ τὸν καιρὸ ἀναπτύσσεται ἡ ἀφηγηματικότητα σὲ βάρος γενικὰ τῆς μουσικότητας — ἡ πιὸ σωστά, ἀντικαθιστῶντας τὴ μουσικότητα στὴ δομὴ καὶ στὴ δράση τοῦ λόγου. Ἔτσι στὰ νεότερα ποιήματα ἔχουμε μικρότερα μουσικὰ σύνολα, γιὰ παράδειγμα:

Ὁ θάνατος ταξιδεύει θλιμμένος μέσα
ἀπὸ τὶς σταγόνες τῆς βροχῆς
ποὺ πληγώνουν τ' ἀχάτινα μάτια σου.

(Μάρτης, Ἔρωτας)

ὅπου βλέπουμε καὶ κάτω ἀλλιώτικο, τὴν πηγή, ἀν' δὲν κάνουν λάθος, τῆς μουσικότητας τοῦ Καραχάλιου: μιὰ πηγάδα καθαρεύουσας διάθεσης, ποὺ ὅμως χρησιμοποιεῖ λόγο προφορικὸ καλλιτεχνικὸ. Αὐτὴ ἡ ἀριστοκρατικὴ ποὺ λόγου, μετασχηματίζεται ἀνετα σὲ μουσικὴ ποὺ ἀκολουθεῖ ἀνύποπτους δρόμους, χωρὶς ν' ἀφήνει καὶ πολλὰ περιθώρια στίς λέξεις νὰ δρᾷ.

συν άτομικά: Έτσι ο «θλιμμένος θάνατος», πού καθόλου δέν ἐνοχλεί γλωσσικά τόν Καραχάλιο, βρίσκεται σέ ἀπόλυτα φυσιολογική σχέση μέ στίχους ὅπως οἱ παρακάτω, τυπικοί αὐτῆς τῆς ποιήσεως:

Στῶν δημάτων μου τὸν ἄχό
διαβαίνεις σιωπηλῇ
τῶν μυστικῶν μου πορτραίτων
μυστικῇ ἐπίσκεψι.

(Μάρτης, Αἰσιόδοξη τραγωδία)

Οἱ κάποιες λογοτεχνικὲς κατασκευὲς (στὸν τύπο ἢ στὸν τονισμὸ τῶν λέξεων καὶ τῶν στίχων) πού συναντοῦμε ἔδω κι ἐκεῖ, δέν παίζουν ἀποφασιστικὸ ρόλο, κι ἂς τίς θεωρήσουμε μάλλον σὰν ἐπιβίωση ἀπὸ τὰ μακριὰ χρόνια τῆς ποιητικῆς παιδείας τοῦ Καραχάλιου.

Ἀπ' αὐτὰ τὰ χρόνια τὰ πολλὰ ἔρχονται καὶ στίχοι σὰν τοὺς παρακάτω, πού κάνουν πῶς δύσκολη τὴ σωστὴ ἐκτίμηση αὐτῆς τῆς ποιήσεως, ἀφοῦ μοιάζουν ὁλότελα διαφορετικοὶ σὲ ποιότητα ἀπ' ὅσους εἶδαμε μέχρι τώρα καὶ τοὺς ὅμοιους τους:

Τὸ σύννεφο πάνω στὸ βουνὸ θεός.
Κι ἂν ὑπάρχει θλίψη
δρoσιὰ ἄς εἶνε κι ὄνειρο...

(Μάρτης, Τὸ Ταξίδι)

Ὅμως ἄκου τὸν ψίθυρο
τῶν κιτρινισμένων φύλλων τῆς πασχалиάς...
(Τὸ τέλος τῆς Ἀλήθειας, Μυστικός Δείπνος)

Σὲ τέτοιους στίχους μᾶς ξυγώνει μιά εὐωδιά ἐφηβικῆς ψυχῆς κι εὐγένειας. Κι ἴσως εἶναι ἡ συνειδήση αὐτῆς τῆς εὐγένειας πού κάνει τὸν ποιητὴ νὰ μὴ φοβᾶται τίς πεζολογίες. Γι' αὐτὸ κιόλας πρέπει νὰ βασιστοῦμε στὴν πληγία τὸν εὐγένεια γιὰ νὰ μπούμε πῶς βαθιὰ στοὺς στίχους του — ἀφοῦ μάλιστα στὰ πῶς τελευταῖα του ποιήματα (τῆς 5ης «Τδρίας») αὐτὴ ἡ ἐνέργεια ἐνεργεῖ καθαρή κι ἐλεύθερη:

...τὸ ἀνέλπιστο μέ τὰ ρίγη τῆς νύχτας
σέρνεται στὶς ὕγρες γωνιὲς τῶν ματιῶν.

(Ἡ ἀναχώρηση)

...πάνω στὶς ἀόρατες σκιὲς τοῦ κοιμισμένου
νεροῦ...
(Φυγῇ)

Ἀπὸ τὴ μαρμαρυγὴ τοῦ καθαροῦ νεροῦ
πού καλοῦσε τὸ ἀληθινὸ σου ὄνομα
πρέβαλαν τὰ θαλασσοπούλια μέ κόκκινα φτερά

(Ἀστερισμοί)

Ἐνα πρόσωπο πού κουβαλᾷ
τὴ φωτισμένη γαλήνη τῆς ἐσπέρας...

(Ἀναλαμπές)

καὶ πῶς πολὺ σ' αὐτὰ τὰ δυὸ παραδείγματα:

Πέρασε ἀπὸ τοὺς παγωμένους ἀνθούς τοῦ ἀλά-
λητου κήπου
μέ τὴν ψυχὴ ἐλεύθερη ν' ἀνασπασίει

τὸ γλυκύτατο ἄρωμα τῶν ραγισμένων τραγου-
διῶν...

(Νήματα)

...Μέσα σ' ὁλόλευκες νύχτες
μιὰ τρυφερὴ σταγόνα γλυκύτητας...

(Ἐξὶ ποιήματα, 4)

Δίπλα λοιπὸν στὴν ἀφηγηματικότητα πρέπει νὰ βάλομε τὴν ἡδύτητα πού προδίδουν κάποτε οἱ στίχοι καὶ μοῦ φαίνεται πῶς δὲ θὰ κάναμε λάθος ἂν λέγαμε πῶς αὐτὰ τὰ δυὸ βασικά στοιχεῖα δέν δένονται — ὅπως ἄλλωστε εἶναι φυσικὸ νὰ συμβαίνει — στὴν ποίηση τοῦ Καραχάλιου κι οὔτε πάλι, ἴσως, θὰ κάναμε λάθος ἂν συμπληρώναμε πῶς ὁ ποιητὴς ἔχει πληρῆ συνειδήση αὐτοῦ τοῦ γεγονότος καὶ πῶς σκόπιμα χρησιμοποιεῖ τὴν ἀφήγηση γιὰ ἄωρο τοῦ ποιήματος. Αὐτὴ ἡ σύζευξη πολὺ συχνὰ εἶναι φανερὴ, κάποτε φαίνονται ὁλοκάθαρα οἱ ἄρμοί της:

...ἡ μουσικὴ τῆς παιδικῆς τρυφερότητος
θὰ σοῦ θυμίσῃ, μέ τὰ δάκρυα τῆς βροχῆς,
πῶς δέν εἶναι τυχαῖο τὸ γεγονὸς κλπ.

(9 Ἰουλίου - 5 Μαρτίου)

Τὸ ὅτι ἡ χρησιμοποίησις τῆς ἀφήγησης εἶναι σκόπιμη ἀποδεικνύεται ἀπὸ ποιήματα ὅπου ὁ λόγος προχωρεῖ σὲ μεγάλες γλωσσικὲς ἐνότητες, γιὰ τίς ὁποῖες εἶναι νὰ θαυμάζει κανεὶς πῶς κατορθώνονται. Νὰ ἔνα παραδείγμα ἀπ' τὸ ποίημα «Ὁδύνη» (Τὸ τέλος τῆς Ἀλήθειας):

Τὸ ἀστέρι ἐντὸς μας καὶ τὰ πελώρια μάτια
γεμάτα νύχτες ἀέρινες κι ἔρημους χειμῶνες
πού μᾶς κοιτάζουν ἀπὸ τὰ χαμένα βασίλεια,
ξεθωριάζουν τῶν πέτρινων εἰδῶλων τὴν τρέμου-
σα ἐλπίδα
μέ τίς σπασμένες στήλες τοῦ τελευταίου ψι-
θύρου,

τρυφερὴ κίνηση στὴν κάθοδο τῆς ἐπιστροφῆς...

Συσφόρηση πού δυσκολώτατα παρακολου-
θεῖται, πού χρησιμοποιεῖ στοὺς δικούς της σκο-
ποὺς μουσικὰ τμήματα καθ' ἑαυτὰ ἐνδιαφέ-
ροντα.

Δὲ μένει λοιπὸν παρὰ νὰ στραφοῦμε στὴ
δραματικότητα, νὰ θεωρήσουμε πῶς αὐτὴ εἶ-
ναι ἡ διέξοδος τῆς γλώσσας τοῦ Καραχάλιου.
Σημῶνε ὅμως ἡ δραματικὴ τέτοιο κεντί-
δι; Δὲν εἶναι ἀπαραίτητη, ἐγγενὴς στὴ δραμα-
τικότητα τῆς λιτότητας τοῦ λόγου; Μπορεῖ νὰ 'ναι
δραματικὸς ὁ λόγος πού γεμίζει ὅλα τὰ ἐνδε-
χόμενα καὶ σ' ἀφήνει ἀπ' ἔξω του; Γιατί, πρα-
γματικά, δύσκολα παρακολουθεῖται αὐτὴ ἡ ποί-
ηση ἡ γραμμένη τελικὰ μὲ ἄνεση. Γι' αὐτὴν
εἶναι νὰ θαυμάζει κανεὶς τὸν ποιητὴ, ἀλλὰ ἀ-
πὸ ποιὰν ἀκριβῶς ἀποψη; Νομίζω πῶς ἀντὶ
γι' αὐτὸ, καλύτερα θὰ ἦταν ἂν σημειώναμε
πῶς ὁ τέτοιος λόγος, αὐτὲς οἱ ἐφηβικὲς ἐπι-
βιώσεις, τὸ κέντημα τοῦ λόγου καὶ τῆς σκέ-
ψης, ὅλη αὐτὴ ἡ ἀφηγηματικὴ (ἢ καὶ ἀπο-

φθεγματικότητα), δηλώνουν με σαφήνεια κάτι βασικό: πώς ο ποιητής βρίσκεται αυτός ενώπιόν των γραφείων, όταν σε καθρέφτη μπροστά, πώς δηλαδή γι' αυτόν ποίηση θα πει ψυχική απομόνωση (θέ λέω: μόνωση), αναστροφή ελευθερίας και έκλειψης, πώς με δυο λόγια ο ποιητής καλοπερνάει όταν γράφει το ποιήμα του — όσο κι αν η συναισθηματική του διάθεση ξεκινάει τουλάχιστον απ' τη θλίψη και φτάνει ως την τέλεια δόνηση: όλα είναι συγκρατημένα, κι είναι η ώρα όπου αριστοκρατικότητα της διάθεσης και του λόγου που τα συγκρατεί.

“Ολ” αυτά βέβαια φέρνουν αναστολές στο νου, στη γένεση ρομαντισμού. Πόσο λοιπόν θα διακινούνε κανείς αν ονόμαζε τον Καραχάλιο ρομαντικό; Θά μās εμπόδιζαν τάχα οι στίχοι του σ' αυτό; Μήπως άκριτα παραδείγματα τέτοιων στίχων, όπως αυτοί δε συνηγορούν σ' αυτό;

...ενώ οι σαύρες ούρλιάζουν σπαραχτικά
τριγυρισμένες με θνητές λάμψεις της κατα-
ρέουσας μουσικής...

(5η «Υδρία», “Εξι ποιήματα, 5)

‘Αλλά, βέβαια, τέτοιος χαρακτηρισμός μόνο ένδεικτικός μπορεί να είναι και καθόλου ουσιαστικός. “Αν μάλιστα προσθέσουμε (έστω και σ' γνώμη) πώς δεν έχουμε να κάνουμε με μια τελικά διαμορφωμένη ποίηση και πώς, λοιπόν, δεν έχουμε που θα τείνουν τα στοιχεία της, πρέπει να ικανοποιηθούμε απλώς σημειωντας τις ρομαντικές αναλογίες αυτής της ποίησης, που επιτέλους στά συστατικά της είναι βασικά μοντέρνα.

Κι ίσως το ζήτημα να είναι μόνο γλωσσικό, όσο κι αν (υποθέτουμε) θά το έλεγε άλλως ο Καραχάλιος: θέλω να πω: μήπως μπορούμε να τ' αναγάγουμε όλα σε μια προσωπική στάση του Καραχάλιου για τη γλώσσα; “Εχει πολλά που άνετα θά μπορούσε να τὰ χρησιμοποιήσει, για να κάνει μια ποίηση έντυπωσιακή, αν όχι ένδιαφέρουσα. ‘Αντί γι' αυτό κάνει πειραματισμούς, άφηγείται, πεζολογεί κάποτε, χωρίς να πολυνοιάζεται για τὸ πὸς αὐτὰ γίνονται δεκτά. Μήπως λοιπόν πρέπει να προσέξουμε πὸ πολύ ὅτι με μιά τέτοια γλώσσα ἐπιχειρεῖ νὰ μῆσει μ' έντελὼς σύγχρονο τρόπο, πὸς ἀρῆνει στὸν ἑαυτό του τὴν ἐλευθερία νὰ πεῖ ὅτιδήποτε θέλει γιὰ ὅλα καὶ μ' ὅποιο τρόπο τὸ πεί; Νά ἔνα παράδειγμα:

Στὸν δισδιάστατο χώρο τῶν σκιῶν
προβάλλεται ἡ ἀντανάκλαση τῆς πραγμα-
τικότητας
μέσα ἀπὸ χάλκινους ἤχους ραγισμένον δόρα-
των...

(Τὸ τέλος τῆς ‘Αλήθειας, Προβολές)

“Ετσι μπορούμε να επιστρέψουμε στο θέμα καθαυτό της ποίησης του Καραχάλιου και να το θεωρήσουμε μ' άμεσότητα, χωρίς παραχωρήσεις στη φιλολογική μας μνήμη. Γι' αυτό, μού

φαίνεται, καλύτερα θά είναι νὰ πούμε πὸς πραγματικά πρέπει νὰ δοῦμε αὐτὴ τὴν ποίηση γλωσσικά — καὶ νὰ προσθέσουμε πὸς τὸ πρόβλημα εἶναι ἂν μπορεῖ κανεὶς νὰ πειραματίζεται μ' αὐτὸ τὸν τρόπο μετὰ τὴ γλώσσα. ἂν μπορούμε νὰ σεβαστοῦμε μιά τέτοια ποιητικὴ διάθεση.

‘Η προσωπικὴ μου γνώμη εἶναι πὸς κάτι τέτοιο δὲν ἐπιτρέπεται, πὸς δὲ μπορούμε νὰ διαχειρισθῶμε μετὰ ὑπερβολικὴ ἄνεση τὴ γλώσσα. Πρέπει ὅμως νὰ προσθέσω καὶ ὅτι νομίζω πὸς πρέπει νὰ εἴμαστε ἐπιφυλακτικοὶ μπροστὰ στὴν ποίηση τοῦ Καραχάλιου: μένει ἀνοιχτὸ τὸ θέμα τοῦ χειρισμοῦ τῶν στοιχείων τῆς, ἴσως κιόλας νὰ βγεῖ ὁ ποιητὴς σὲ δρόμο πὸν δὲν ὑποπτευόμαστε. ‘Αλλὰ πρὸς τὸ παρὸν ἂς ἐπιναλάβουμε μόνο πὸς ὑπάρχει μεγάλὴ παιδεία πίσω ἀπ' αὐτὴν τὴν ποίηση, πολλὰ χρόνια γραφῆς καὶ ποιητικοῦ μόχθου. Κι ἴσως κάποιο ἐπόμενο διβλίο τοῦ Γιώργου Καραχάλιου ἀποφασίσει γιὰ ὅλα. Τὰ δημοσιευμένα κιόλας στὴν 5η «Υδρία» ποιήματά του ἔχουν σημαντικὲς διαφορὲς, κατὰ σὰν προχώρηση πρὸς κάπου. Κι αὐτὸ τὸ κάπου ἂς μὴν προσπαθῶμε νὰ τὸ ξεκαθαρίσουμε. ‘Ο ποιητὴς ξέρει πὸ καλὰ ἀπὸ μᾶς.

...Θὰ μπορούσαμε ἴσως

ν' ἀγγίξουμε τὶς κρυφὲς κοιλότητες τῆς νύ-
χτας
φέρνοντας τὸ τραγοῦδι τῶν γλάρων
νὰ γεμίσει μετὰ τρυφερότητα τὶς ἄδειες μας
ἄρες...

(Τὸ τέλος τῆς ‘Αλήθειας, “Ισως)

‘Ο Γιώργος Καραχάλιος παρουσίασε ποίησή του στοὺς «Σύγχρονους Πατρινοὺς ποιητὲς», στὰ διβλία «Μάρτης» (1972) καὶ «Τὸ τέλος τῆς ‘Αλήθειας» καὶ δημοσίευσε στὴν «Υδρία» μελετήματα, μεταφράσεις καὶ ποιήματα τὰ ποιήματά του τῆς 5ης «Υδρίας», συμπληρωμένα μ' ἄλλα τρία τὰ παρουσίασε σὲ χωριστὸ διβλίο.

Σωκρ. Α. Σκαρτσῆς

ΜΝΗΜΗ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ

Κι' ἂν εἴμαστε λίγοι εἰς τὸ πλῆθος τοῦ Μπαρτῆμη, παρηγοριώμαστε μ' ἓνα τρόπο, ὅτι ἡ τύχη μᾶς ἔχει τοὺς “Ελληνες πάντοτε ὀλίγους. “Οτι ἀρχὴ καὶ τέλος, καλαιόθεν καὶ ὡς τώρα, ὅλα τὰ θερία πολεμοῦν νὰ μᾶς φᾶνε καὶ δὲν μποροῦν· τρῶνε ἀπὸ μᾶς καὶ μένει καὶ μεγάλη. Καὶ οἱ λίγοι ἀποφασίζουν νὰ πεθάνουν· κι ὅταν κάνουν αὐτεῖν τὴν ἀπόφασιν, λίγες φορὲς χάνουν καὶ πολλὰς κερδαίνουν. ‘Η θέση ὅπου εἴμαστε σήμερὰ ἐδὼ εἶναι τοιοῦτη· καὶ θὰ ἰδοῦμεν τὴν τύχη μας οἱ ἀδύνατοι μετὰ τοὺς δυνατοὺς.— “Τρὲ μπιέν, λέγει κι ὁ ναχώρησε ὁ ναῦαρχος.